

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää erittäin tärkeänä, että esityksessä sukupuolen vahvistamisen edellytykseksi asetetusta täysi-ikäisyyden edellytyksestä luovutaan ja se korvataan 15-vuoden ikäraajalla. 15-vuoden ikäraja on rikosoikeudellisen vastuun ikäraja, esimerkiksi nimilaissa säädetty itsenäisen päätöksenteon ikäraja ja sen käyttöönottoa sukupuolen vahvistamisessa on esittänyt aikaisempi translaainsäädännön uudistamisen asiantuntijaryhmä.

Perusteluina yhdenvertaisuusvaltuutettu viittaa ensisijaisesti niiden lasten ja nuorten, joita asia ensisijaisesti koskee, tarpeisiin saada sukupuolensa vahvistettua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Myös lääketieteellinen selvitys translasten ja nuorten hyvinvoinnista lähtee siitä, että juridisen ja henkilön oman sukupuolen välisen ristiriidan korjaaminen juridista sukupuolta muuttamalla tulisi voida tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sen jälkeen, kun ristiriita on ilmentynyt (tyypillisesti 10-13 vuotiaana). Lapsen oikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi lapsen oikeuksia päättää omista asioistaan voidaan rajoittaa vain, mikäli voidaan osoittaa sen olevan lapsen edun vastaista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää erittäin ongelmallisena, että lapsen oikeudet sivuutetaan esityksessä asettamalla sukupuolen vahvistamisedellytykseksi täysi-ikäisyys. Tämä rajaus on asetettu hallitusohjelmassa, jonka mukaisesti esitystä valmistellaan. Yhdenvertaisuusvaltuutetun käsityksen mukaan oikeampi lähtökohta olisi kuitenkin saatavilla oleva selvitys lapsen oikeuksien toteutumisesta ja translasten ja -nuorten tarpeista mitkä puoltavat alhaisemman ikärajan asettamista.

Sukupuolen vahvistamisen edellytykseksi esitetään Suomen kansalaisuutta tai asuinpaikkaa Suomessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että asuinpaikan tulkinnassa huomioidaan esimerkiksi turvapaikanhakijan oikeus tulla kohdelluksi ja saada sukupuolensa vahvistettua todellisen sukupuolensa mukaiseksi.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että sukupuolen vahvistamisen tulisi perustua henkilön omaan ilmoitukseen. Paperisella tai sähköisellä lomakkeella tehtävään ilmoitukseen on mahdollisuus liittää tarpeelliseksi katsottavaa informaatiota sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun käsityksen mukaan oikeudellisen sukupuolen muuttamista lähes poikkeuksetta pidetään niin perustavanlaatuisena yksilön identiteettiin liittyvänä toimena, että sitä edeltää hyvinkin pitkä yksilön oma harkinta. Ehdotettua hakumenettelyä - erityisesti jos siihen liittyy esitetyn mittainen harkinta-aika - voidaan pitää osoituksena siitä, että sukupuolen vahvistamiseen liittyviä oikeustoimia arvioitaisiin tehtävän ilman riittävää harkintaa. Lausunnon ollessa esityksessä asiasta olevat tilastot osoittavat pikemminkin päinvastaista.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

-

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnon pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita

lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää erittäin tärkeänä, että juridisen sukupuolen vahvistamisesta annettua lainsäädäntöä muutetaan paremmin perus- ja ihmisoikeuksia huomioiviksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää esitykseen sisältyvää lisääntymiskyvyttömyyden poistamista sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä välttämättömänä. Valtuutettu katsoo myös, että juridisen sukupuolen vahvistamista koskeva lainsäädäntö ja sukupuoleen liittyvä lääketieteellinen hoito tulee ehdotuksen mukaisesti olla erotettuina toisistaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää myös tärkeänä, että lainsäädäntöä kehitetään niin, että sukupuoleen liitetyt ilmaukset vanhemmuudesta korvataan sukupuolineutraaleilla ilmaisuilla kuten esimerkiksi vanhempi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi esitystä ensisijaisesti oman tehtäväalueensa osalta, arvioiden erityisesti ikään ja asuinpaikkaan liittyvää sääntelyä.

Hiltunen Rainer
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto